

Moralne aspekty reformy Kurii Rzymskiej w przemówieniach papieża Franciszka do kurialistów w latach 2013-2021

Moral aspects of the reform of the Roman Curia
in Pope Francis' speeches to the curialists from 2013 to 2021

WOJCIECH KUĆKO

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wydział Studiów nad Rodziną, Polska

w.kucko@uksw.edu.pl

ORCID: 0000-0003-4271-8478

Abstract: The purpose of this article is to describe the moral challenges of Pope Francis' ongoing reform of the Roman Curia, based on an analysis of nine of his speeches to Roman curialists in 2013-2021, which resulted in the publication of the Apostolic Constitution *Praedicate Evangelium* in 2022. The text presents the value of the ethical sensitivity of a curial worker and the need to practice certain virtues, the need to combat various problems and 'diseases' in curial work, as well as the responsibility of the Roman Curia for the Church itself in its *ad intra* dimension and for *ad extra* reality.

Keywords: Francis; Roman Curia; pastoral conversion; new evangelization; reform; epochal change

Abstrakt: Celem niniejszego artykułu jest opis wyzwań moralnych związanych z prowadzoną przez papieża Franciszka reformą Kurii Rzymskiej na podstawie analizy dziewięciu jego przemówień do kurialistów rzymskich z lat 2013-2021. Ich owocem była publikacja w 2022 roku Konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium*. W tekście przedstawione zostały: wartość wrażliwości etycznej pracownika kurii i potrzeba praktykowania określonych cnót, konieczność walki z różnymi problemami i „chorobami” w pracy kurialnej, a także odpowiedzialność Kurii Rzymskiej za sam Kościół w jego wymiarze *ad intra* oraz za rzeczywistość *ad extra*.

Słowa kluczowe: Franciszek; Kuria Rzymska; nawrócenie duszpasterskie; nowa ewangelizacja; reforma; zmiana epoki

Wstęp

Kuria Rzymska to zespół różnych organów kościelnych, które wspomagają papieża w zarządzaniu Kościołem powszechnym. Istnieje ona niemal od początku Kościoła, choć oczywiście przez wieki zmieniała swoją strukturę, od najprostszej formy najbliższych doradców apostołów i następców św. Piotra aż po różne dykasterie i kongregacje, tworzone w miarę rozwoju i rozpowszechniania się struktur katolickich na odkrywanych terytoriach świata (KPK, kan. 360-361; O'Collins 2018; Ciprotti 2019; Ferrari 2020, 43). Dziś związana jest ona „z funkcją prymatu Biskupa Rzymu w Kościele, czyli «świętego» oficjum, którego chciał sam Chrystus Pan dla dobra całego ciała Kościoła (*ad bonum totius corporis*)” (Franciszek 2018a, 34).

Tradycją, której początki trudno jest ustalić, stały się coroczne grudniowe przemówienia kolejnych papieży do kardynałów i pracowników Kurii Rzymskiej, połączone z przekazaniem życzeń bożonarodzeniowych i noworocznych. Są one okazją nie tylko do pozdrowienia pracowników duchownych i świeckich watykańskich urzędów i instytucji, ale przede wszystkim zostają w nich nakreślone najważniejsze wydarzenia kościelne mijającego roku, palące problemy wiary i moralności katolickiej, uwagi o relacjach Stolicy Apostolskiej z innymi państwami, problemy dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego oraz perspektywa oceny tych kwestii przez papieża. W XIX-wiecznej prasie, np. na łamach najstarszego włoskiego czasopisma „La Civiltà Cattolica”, można odnaleźć przemówienia do Kurii Rzymskiej papieży bł. Piusa IX i Leona XIII. Potem zaczęto publikować je na łamach założonego w 1861 roku dziennika „L'Osservatore Romano”, zaś od 1909 roku także w urzędowym organie „Acta Apostolicae Sedis”. Zwyczajowo spotkania z Kurią odbywają się w Sali Klementyńskiej w Pałacu Apostolskim, zaś ze względu na pandemię w roku 2020 miejscem spotkania była Sala Błogosławieństw.

Papież Franciszek w czasie swojego pontyfikatu kontynuuje tradycję wygłaszania przemówień do kardynałów i pracowników Kurii Rzymskiej. Nowością są spotkania papieża z Argentyny z pracownikami świeckimi, odbywające się tuż po tradycyjnych życzeniach dla kurialistów.

Celem niniejszego artykułu jest opis wyzwań moralnych związanych z prowadzoną przez papieża Franciszka reformą Kurii Rzymskiej na podstawie analizy dziewięciu przemówień papieża Franciszka do kurialistów z lat 2013-2021. Warto już teraz zauważyć, że Franciszek, w odróżnieniu od poprzedników, w tych wystąpieniach nie tyle kieruje wzrok kurialistów na prze-

szłe wydarzenia w Kościele i świecie, ile próbuje objąć wnikliwym spojrzeniem *Sitz im Leben* Kościoła, formułując recepty na lepsze działanie jego struktur, zwłaszcza tych watykańskich. W tej optyce dla Franciszka mniej ważny jest indykatyw, czyli podstawy teologiczne reformy – choć im poświęca wiele uwagi, bardziej jednak stara się formułować imperatyw moralny, płynący z konkretnych wezwań i obecnej sytuacji Kościoła. Choć dla niektórych wskazania papieża mogą mieć charakter moralizatorski, to warto zauważyć, że nie zatrzymuje się on w nich jedynie na wskazaniach i nakazach moralnych, osadza je w teologii i antropologii chrześcijańskiej. Głównym bowiem zagadnieniem jego przedświątecznych przemówień od samego początku pontyfikatu jest reforma Kurii, pogłębienie rozumienia, na czym polega „oddychanie” tym, co uniwersalne i partykularne. W planie papieskim uwidacznia się nie tylko zmiana struktur, ale nade wszystko pobudzenie do reformy sumienia i nadanie jej nowego ducha swoistej „etyki kurialnej”, opartej przede wszystkim na wezwaniu do ewangelizacji. Franciszek odważnie określa zatem, do czego wzywa kurialistów Bóg i Jego Słowo.

I. Reforma Kurii Rzymskiej jako wyzwanie moralne w czasie zmiany epoki

Każdej słusznej reformie towarzyszy cel odnowy struktur, przede wszystkim zaś myślenia i przekonań członków danej wspólnoty. Kuria Rzymska tak naprawdę przez cały XX wiek była w stanie reformy. Franciszek jest więc czwartym papieżem podejmującym to ambitne zadanie. Przed nim czynili to: św. Pius X na mocy konstytucji *Sapienti consilio* z 1908 roku, potem św. Paweł VI za pomocą konstytucji *Regimini Ecclesiae Universae* (1967), zaś św. Jan Paweł II gruntownie odnowił Kurię Rzymską, publikując najpierw *Kodeks prawa kanonicznego* (1983), a następnie konstytucję *Pastor Bonus* w 1988 roku (Jan Paweł II 1988; Szafronowski 1990; Semeraro 2016, 433-441; Viana 2016; Franciszek 2107a, 34, przyp. 12; Rodríguez Maradiaga 2022). Kilku ważnych modyfikacji dokonał także Benedykt XVI (Cappello 2018, 186-189).

Wiele uwagi Franciszek poświęcił kwestii reformy jeszcze na długo przed wydaniem konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium* w 2022 roku. Już 13 kwietnia 2013 roku, miesiąc po wyborze, papież z Argentyny zdecydował o powołaniu nieznanego dotychczas w prawie kanonicznym gremium, różnego od konsystorza kardynałów. Mianował bowiem grupę ośmiu kardynałów, nazywaną czasem Radą kardynałów doradców do pomocy w zarządzaniu Kościołem powszechnym, wyznaczając jej podwójne zadanie: doradzanie w zarządzaniu Kościołem oraz przygotowanie projektu rewizji i reformy Konstytucji apostolskiej Jana Pawła II *Pastor Bonus*. W jej skład weszli pur-

puraci reprezentujący pięć kontynentów: Giuseppe Bertello, Francisco Javier Errázuriz Ossa, Oswald Gracias, Reinhard Marx, Laurent Monsengwo Pasinya, Sean Patrick O'Malley, George Pell, Óscar Andrés Rodríguez Maradiaga – ten ostatni z funkcją koordynatora gremium. Sekretarzem został mianowany wówczas bp Marcello Semeraro. Od 1 lipca 2014 roku do rady tej został dołączony jako dziewiąty kard. Pietro Parolin, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej (Cappello 2018, 184).

W papieskich przemówieniach do kurialistów, zróżnicowanych pod względem długości i treści, można dostrzec konsekwentne zarysowywanie różnych wymiarów pracy Kurii Rzymskiej i imperatywów moralnych: od opisu osobistych cech jej pracowników aż po pomysły dotyczące sposobów jej funkcjonowania. Franciszek zauważa, że „same nazwy poszczególnych dykasterii i urzędów Kurii Rzymskiej pozwalają zrozumieć, czym jest to, na rzecz czego powinny one działać” (Franciszek 2018a, 35).

W czasie spotkania z kurialistami 21 grudnia 2019 roku papież wskazał motywy podjęcia wezwania do zmiany sposobu funkcjonowania struktur Kościoła powszechnego. Bazując na ideach Johna H. Newmana (1801-1890) zawartych w jego dziele *O rozwoju doktryny chrześcijańskiej* (Tomaszewski 2015, 191-208), zauważył, że nie chodzi o zmianę dla zmiany, ale przekonanie, że życie chrześcijańskie to podróż, pielgrzymka i przemiana wewnętrzna, zaś „rozwój i wzrost są cechą życia ziemskiego i ludzkiego, podczas gdy w perspektywie człowieka wierzącego w centrum wszystkiego jest stałość Boga” (Franciszek 2019b). Wyraził ponadto przekonanie, że w naszych czasach „doświadczamy nie tylko epoki zmian, ale zmiany epoki. Jesteśmy zatem w jednym z tych momentów, w których zmiany nie są już linearne, lecz epokowe” (Franciszek 2019b). Dlatego, jak pisał cytowany przez niego włoski pisarz Giuseppe Tomasi di Lampedusa (1896-1957): „Jeśli chcemy, by wszystko pozostało tak, jak jest, wszystko się musi zmienić” (Franciszek 2019b)¹.

W tej optyce perspektywa moralna, związana z rozeznaniem, parcją i biblijną kategorią *hypomoné* jawią się jako klucze do zrozumienia istoty zmian, u podstaw których stoi „nawrócenie antropologiczne”, szerzej omawiane w konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* (Franciszek 2018b). Owo nawrócenie jest podstawowym imperatywem antropologii wobec obecnego w świecie „kryzysu antropologicznego”, objawiającego się w różnych klęskach ekologicznych, społecznych i finansowych. Konieczne jest zredefiniowanie

¹ O zmianie epoki Franciszek napisał po raz pierwszy w przesłaniu, podpisanym przez kard. Pietra Parolina, sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej, z okazji 37. *Meetingu* w Rimini we Włoszech (Franciszek 2016b). Wcześniej, jak zauważa sam Franciszek, o zmianie epoki mówił we Francji kard. Emmanuel Suhard (1874-1949), arcybiskup Paryża, w swoim liście *Essor ou déclin de l'Église* (1947), a także kard. Giovanni Battista Montini, arcybiskup Mediolanu, w 1958 r., w wystąpieniu w czasie VIII Narodowego Tygodnia Pastoralnej Odnowy (Franciszek 2019b, przyp. 17).

celów i wymiarów postępu, a nawet przeprowadzenie – jak twierdzi Franciszek – „śmiałej rewolucji kulturowej”, w której ogromną rolę powinny odegrać uniwersytety i fakultety kościelne (Franciszek 2018b, 3). Z drugiej strony reforma polegająca powinna na wierności depozytowi wiary i Tradycji, ponieważ nigdy nie można wychodzić z założenia, „by zachowywać się tak, jak gdyby nigdy wcześniej nic nie istniało” (Franciszek 2019b).

Kościół jest organizmem żywym, z tej też przyczyny reforma ma go jeszcze bardziej zdynamizować. „Reforma nie jest celem samym w sobie – zapewnia Franciszek – ale jest to proces rozwoju, a przede wszystkim *nawrócenia*. Z tego względu celem reformy nie jest estetyka, jak gdyby chciało się Kurię uczynić piękniejszą; nie może być ona rozumiana jako swego rodzaju *lifting*, *makijaż*, czy sztuczka, aby upiększyć stare ciało kurialne, ani też jako zabieg chirurgii plastycznej w celu usunięcia zmarszczek” (Franciszek 2017a, 28).

Podjęte dotychczas kroki reformy papież przedstawił szczegółowo w przemówieniu z 2016 roku (Franciszek 2017a, 31-32). Chodzi w niej przede wszystkim o rozpoczynanie procesów, a nie zajmowanie przestrzeni (Franciszek 2014b, 223). Papież Franciszek bardzo jasno zatem akcentuje nie tyle wymiar instytucjonalny Kurii, ile stojące przed nią wyzwania moralne, związane z objawiającym się Bogiem, który wszedł w historię człowieka i działa ciągle, pokazując prawdę w znakach czasu, a którego trzeba przybliżyć ludziom przez ewangelizację (Franciszek 2019b). Przywołując znane stwierdzenie kard. Carla M. Martiniego (1927-2012), papież widzi podobnie potrzebę wielu zmian, gdyż „Kościół pozostał dwieście lat z tyłu” (Franciszek 2019b). Dlatego reforma nie tylko jest konieczna, w myśl zasady *Ecclesia semper reformanda* (Franciszek 2016a, 31), lecz tak naprawdę, jak uważa papież Franciszek, „nigdy się nie zakończy” (Franciszek 2019a, 36), a w jej realizacji użyteczna może być dynamika ignacjańskich *Ćwiczeń duchowych*: „Zniekształcone zreformować, zreformowane ukształtować, ukształtowane umocnić, umocnione przemienić” (*deformata reformare, reformata conformare, conformata confirmare e confirmata transformare*) (Franciszek 2017a, 27-28).

Nie należy się przy tym zrażać trudnościami, co ojciec święty wyraził obrazowo: „Mówiąc o reformie przychodzi mi na myśl znamienne i sympatyczne słowa abp. Frédérica-François-Xavier de Merode’a: «Dokonywać reform w Rzymie to jak czyścić egipskiego Sfinksa szczoteczką do zębów»” (Franciszek 2018a, 33-34).

2. Analiza źródeł przemówień Franciszka na temat reformy Kurii Rzymskiej

By lepiej zrozumieć istotę papieskich rewolucyjnych zmian w Kurii Rzymskiej, warto sięgnąć do cytowanych przez niego autorów i różnych tekstów, za pomocą których w kolejnych przemówieniach od 2013 roku do 2021 roku malował obraz zmian mentalnych i strukturalnych tej instytucji. Jedynie w pierwszym przemówieniu z 21 grudnia 2013 roku papież nie odwoływał się do żadnego cytatu.

W szczególnie filarami reformy jest kilkadziesiąt tekstów biblijnych Starego i Nowego Testamentu, a także ważne dokumenty Soboru Watykańskiego II: *Lumen gentium* (8)², *Christus Dominus* (3) i *Gadium et spes* (1) oraz Soboru Watykańskiego I (2); po jednym razie papież odwołuje się do *Mszału rzymskiego*, KKK, KPK i KKKW oraz dokumentów Synodu Biskupów.

Jeśli chodzi o teksty patrystyczne, najchętniej Franciszek przywołuje św. Augustyna (5), Pseudo-Makarego / Szymona Egipskiego (2), zaś po 1 razie: *Didascalia Apostolorum*, św. św. Klemensa Rzymskiego, Klemensa Aleksandryjskiego, Hieronima, Piotra Chryzologa, Grzegorza Wielkiego. Ze średniowiecznych autorów wspomina św. Hildegardę z Bingen (1) i Dantego (1), z okresu reformacji przywołuje *Ćwiczenia duchowe* św. Ignacego Loyoli (4) i Anioła Ślązaka (1), z XX wieku – św. Teresę od Dzieciątka Jezus (1).

Pośród swoich poprzedników Franciszek najchętniej cytuje: św. Pawła VI (15, z czego 3 razy adhortację *Evangelii nuntiandi* i 2 razy konstytucję o Kurii Rzymskiej *Regimini Ecclesiae Universae*), św. Jana Pawła II (13, z czego 7 razy konstytucję *Pastor Bonus*), Benedykta XVI (10), Benedykta XV (1), Piusa X (1), Piusa XII (1).

Z własnego nauczania w przemówieniach do Kurii Rzymskiej papież przywołuje 65 razy różne teksty, z czego aż 15 razy swoją programową adhortację *Evangelii gaudium*.

Inni autorzy współcześni, cytowani przez papieża, to: Hanna Arendt (2), zaś po 1 cytowaniu: abp Frédéric-François-Xavier de Merode, kompozytor Gustav Mahler, pisarz Giuseppe Tommasi di Lampedusa, filozof Emmanuel Levinas, pisarz Georges Bernanos, kard. Emmanuel Suhard, teolog kard. Henri de Lubac, mnich Matta el Meskin, teolog Willy Rordorf, kard. Marcello Semeraro, prawnik Giuseppe dalla Torre, dziennikarz i teolog Antonio Spadaro. Jeden raz odwołał się także do publikacji zbiorowej *Nuovi stili di vita nel tempo della globalizzazione* (Sezione adulti di AC 2022).

² Numery oznaczają liczbę cytowań w przemówieniach Franciszka do Kurii Rzymskiej w latach 2013-2021.

Przeprowadzona analiza źródeł potwierdza szeroki wachlarz odniesień, zarówno do Tradycji Kościoła, jak i współczesnej myśli filozoficzno-teologicznej. Niewątpliwym spoiwem niemal wszystkich tych cytowanych autorów jest podejmowanie problemu głoszenia wiary w świecie, poszukiwanie nowych metod działania Kościoła, którego misja pozostaje niezmienna przez wieki. Misja ta będzie kompletna tylko wówczas, gdy idzie z nią prawdziwość wypowiedzianego słowa oraz moralne zbudowanie wierzących i innych adresatów Ewangelii.

3. Kryteria reformy w czasie zmiany epoki

W najobszerniejszym przemówieniu bożonarodzeniowym 22 grudnia 2016 roku papież Bergoglio, wychodząc od opisu pokory Boga, który stał się człowiekiem, omówił dwanaście przewodnich kryteriów podjętej reformy Kurii Rzymskiej. W tej optyce reforma ta ma charakter przede wszystkim chrystocentryczny, ponieważ wzywa do całkowitego przewartościowania ludzkich kryteriów myślenia (Franciszek 2017a, 32). Samo podjęcie tematu w kontekście Narodzenia Pańskiego wskazuje na ujęcie chrystocentryczne, ponadto opisane postawy pokory, troski i zapału ewangelizacyjnego odsyłają do wzoru Mistrza, jakim jest Chrystus. Choć analizowane przemówienia papieskie nie zawierają *stricte* wykładu chrystologii, są jednak bogatym źródłem wskazań i zachęt do praktykowania pewnych „cnót kurialnych”.

Temat pokory wracał w kolejnych latach, przede wszystkim w nawiązaniu do bożonarodzeniowej prawdy o wcieleniu. W 2021 roku papież opisał historię starotestamentalnego Naamana, która ma uświadomić każdemu zaangażowanemu w działanie Kościoła, że musi mieć odwagę, „aby zdjąć swoją zbroję, zrzucić z siebie szaty pełnionej roli, uznania społecznego, blasku chwały tego świata i podjąć jego pokorę” (Franciszek 2022b, 10). Pokusa „duchowej światowości” może być czasem szczelnie przykryta „tym wszystkim, co nas zazwyczaj uspokaja: naszą rolą, liturgią, doktryną, religijnością” (Franciszek 2022b, 11). Dlatego człowiek pokorny, także w pracy kurialnej, potrafi kierować się dwoma czasownikami: „pamiętać” i „rodzić”. Człowiek pokorny pamięta, czyli przywraca sercu (wł. *ri-cordare*) treść Tradycji, nie poprzez bezmyślne powtarzanie, lecz przez docenianie. Pokora zaprasza także do rozdzenia, patrzenia w przyszłość, otwarcia na nowości, zawsze z siłą i przekonaniem zakorzenienia i przynależności (Franciszek 2022b, 11-12).

Styl pokory to styl synodalny, który – zdaniem Franciszka – charakteryzują trzy sposoby realizacji: uczestnictwo, komunია i misja. Uczestnictwo to przede wszystkim współodpowiedzialność w pracy, połączona z kreatywnością, nawet „wśród tych, którzy hierarchicznie wydają się zajmować miejsce

poboczne”, ponieważ „władza staje się służbą, gdy jest dzielona, gdy angażuje i pomaga w rozwoju” (Franciszek 2022b, 14). Komunia wzywa do postawienia w centrum Chrystusa, bez niej zaś rodzi się pokusa, „że będziemy po prostu ludźmi obcymi, pracującymi razem, konkurentami starającymi się zająć lepsze stanowisko lub, co gorsza, tam gdzie powstają relacje, wydadzą się one zmierzać bardziej w kierunku zmywy w celu osiągnięcia korzyści osobistych, zapominając o wspólnej sprawie, która nas łączy” (Franciszek 2022b, 14). Wreszcie misja to niezamykanie się w sobie, a dostrzeżenie ludzi „wybra-kowanych”, którzy mają potrzebę czegoś w sensie materialnym, duchowym, uczuciowym i moralnym (Franciszek 2022b, 14-15). Z takiej pokory zrodzi się zaszczyt w postaci służby braciom, co potwierdza cytowany przez Franciszka św. Grzegorz Wielki: „Moim zaszczytem jest zaszczyt całego Kościoła. Moim zaszczytem jest trwała siła moich braci. Wtedy zostają prawdziwie zaszczycony, gdy żadnemu z nich nie odmawia się należnego zaszczytu” (Franciszek 2017a, 28).

Uznając proces zmian za delikatny i wymagający cierpliwości, Franciszek mówił także o innych cnotach i postawach moralnych: indywidualności, pastoralności, misyjności, racjonalności, funkcjonalności, nowoczesności, umiarkowaniu, pomocniczości, synodalności, katolickości, profesjonalizmie i stopniowości (Franciszek 2017a, 29-31). Bardzo istotne jest osobiste nawrócenie każdego pracującego w strukturach Kościoła, ponieważ „prawdziwą duszą reformy są ludzie” (Franciszek 2017a, 29), którzy współdziałając, mogą coś zbudować, ale też są w stanie zniszczyć jakieś dobro. Warto wspomnieć także o kryterium umiarkowania, opartym na cnocie kardynalnej, stawiającej we właściwej perspektywie zarówno potrzeby, jak i możliwości działania.

Najistotniejszym kryterium reformy Kurii jest ewangelizacja, czyli podstawowa łaska i powołanie Kościoła – myśl ta została zaczerpnięta przez Franciszka z adhortacji apostolskiej *Evangelii nuntiandi* św. Pawła VI z 8 grudnia 1975 roku (Paweł VI 2001, 14; Franciszek 2019b). Kryterium misyjności struktur i instytucji kościelnych zostało wyrażone przez Franciszka także w programowej adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* z 2013 roku oraz w owocu prac nad reformą, jaką jest konstytucja apostolska *Praedicate Evangelium* z 2022 roku, której sam tytuł tę treść wyraźnie eksponuje (Franciszek 2014b, 27; 2022a; Ghirlanda 2022). Wynika to z faktu, że świat, w którym powoływano do istnienia dawne kongregacje, np. ds. Ewangelizacji Narodów (*Congregatio de Propaganda Fide*, erygowaną w 1622 roku przez papieża Grzegorza XV), nie dzieli się już na główną część chrześcijańską i drugą, potrzebującą ewangelizacji, ponieważ tak naprawdę wszędzie są dziś ogromne grupy ludzi wymagające nowego głoszenia Ewangelii. Pełna niepokoju konstatacja papieża Franciszka, że „nie jesteśmy już na terenie chrześcijańskim! Dziś nie jesteśmy już jedynymi, którzy wytwarzają kulturę, ani pierwszymi,

ani najbardziej słuchanymi” (Franciszek 2019b), prowadzi do uznania konieczności zmiany mentalności poprzez „nową ewangelizację”, zainicjowaną przez św. Jana Pawła II (Kopiec 2020).

Nowy kontekst rozumienia reformy przyniosła pandemia, spowodowana wirusem SARS-CoV-2, co od początku 2020 roku odkryło nowe kryzysy w przestrzeni społecznej, gospodarczej i kościelnej. W tym czasie powstała także papieska encyklika *Fratelli tutti*, poświęcona tematowi braterstwa i społecznej przyjaźni. W przemówieniu do kurii z 21 grudnia 2020 roku Franciszek zatrzymał się na znaczeniu terminu „kryzys”, którego etymologia wskazuje na „przesiewanie”. Przywołanie wielu biblijnych postaci, przeżywających kryzys, jak np. Abrahama, Mojżesza, Eliasza, Pawła z Tarsu czy samego Jezusa, pozwoliło papieżowi na wskazanie, że prawdziwa zmiana Kościoła nie zależy od ludzkich kalkulacji czy pochopnych osądów: „Ileż to razy także nasze analizy kościelne zdają się być opowieściami pozbawionymi nadziei. Odczytywanie rzeczywistości bez nadziei nie może być nazwane realistycznym. Nadzieja daje naszym analizom to, czego tak często nie są w stanie dostrzec nasze krótkowzroczne spojrzenia” (Franciszek 2020c).

Nie należy jednak mylić kryzysu z konfliktem, innym niebezpieczeństwem zagrażającym prawdziwej reformie. Z konfliktu rodzą się: spory, antagonizmy, niezdrowa rywalizacja, poszukiwanie winnych, utrata przynależności i tworzenie zamkniętych grup. Prawdziwa, zdrowa eklezjologia, stojąca u podstaw reformy, jest zgoła inna, dlatego papież z Argentyny przestrzega: „Kościół, odczytywany w kategoriach konfliktu – prawicy i lewicy, postępowców i tradycjonalistów – rozdrabnia, polaryzuje, wypacza i zdradza swoją prawdziwą naturę: jest on Ciałem wiecznie znajdującym się w kryzysie właśnie dlatego, że żyje, ale nigdy nie może stać się ciałem pozostającym w konflikcie, ze zwycięzcami i przegranymi” (Franciszek 2020c).

W tym sensie reformie służy przede wszystkim proces „nawrócenia duszpasterskiego” (Franciszek 2014b, 25; Kongregacja ds. Duchowieństwa 2020, 3-5), który prowadzi od rozumienia Kościoła jedynie przez pryzmat skandali i grzechów do śmierci tej mentalności i otwarcia na Ducha Świętego poprzez prawdziwą metanoię. Reforma Kościoła nie jest jedynie „łataniami starego ubrania”, „zmianą Ciała Chrystusa”, ale ma polegać na przyobleczeniu na to Ciało nowej szaty, choć czynią to ludzie niosący łaskę w kruchych, glinianych naczyniach (2 Kor 4,7; Franciszek 2020c). Prawdziwa reforma jest naśladowaniem postawy „uczonego w Piśmie, który stał się uczniem Królestwa Niebieskiego”, a który „podobny jest do ojca rodziny, który ze swego skarbcza wydobywa rzeczy nowe i stare” (Mt 13,52). W 2020 roku papież Franciszek podjął refleksję na temat rozumienia Tradycji Kościoła, który nie jest „strażnikiem popiołów”, lecz naprawdę troszczy się o przyszłość. Przywołał znane i cytowane wcześniej przy innych okazjach słowa św. Wincentego z Lery-

nu (†450) z dzieła *Commonitorio primo*, który uważał, że Tradycja powinna wzrastać zawsze w tym samym kierunku, co korzeń: *Ut annis scilicet consolidetur, dilatetur tempore, sublimetur aetate* – „winna umacniać się z biegiem lat, rozszerzać z czasem, podnosić z wiekiem” (Franciszek 2015b, 121, przyp. 98; Franciszek 2020c). W tej perspektywie Kościół nie będzie rozumiany jako parlament, zdany na wolę zmiennej większości, będzie natomiast jawił się jako wspólnota synodalna, której towarzyszy Duch Święty.

4. Wrażliwość moralna pracownika kurii

Sala Klementyńska, w której rokrocznie papież przemawia do kurialistów, została zbudowana w XVI wieku przez papieża Klemensa VIII na cześć św. Klemensa I, trzeciego następcy św. Piotra. Obok scen, związanych z życiem tego męczennika, na fryzjach umieszczono alegorie cnót kardynalnych i teologicznych. Do kształtowania podobnych postaw – trwałych cnót – zachęca Franciszek wszystkich pracowników watykańskich dykasterii, w duchu „kompetencji, sumiennosci, samozaparca, starannego wykonywania codziennych obowiązków” (Franciszek 2014a, 14). Mają w ten sposób odkryć piękno pracy w Rzymie, by lepiej zrozumieć – cytuje papież św. Pawła VI i Dantego – dlaczego „Chrystus jest Rzymianinem”, na czym polega „świadomość rzymska” i związane z nią poczucie powszechnego humanizmu (Dante 1984, *Czyściec*, XXXII, 102; Franciszek 2014a, 15).

Już w pierwszym przemówieniu z 2013 roku, przywołując postać wzoru św. Józefa, Franciszek uwydatnił trzy cechy charakterystyczne, które winien w sobie kształtować kurialista: profesjonalizm, służbę i świętość. Profesjonalizm to cecha nabyta, ale również kształtowana przez zdobywanie wiedzy, doskonalenie umiejętności i staranność. Służba w Kurii Rzymskiej polega na odczuwaniu (wł. *sentire*) Kościoła w jego najistotniejszych wymiarach – uniwersalnym i partykularnym; gdy zaś jej brakuje, rozrastająca się struktura kurii staje się „niczym uciążliwy urząd biurokratyczny, kontrolny i inkwizycyjny, nie pozwalający na działanie Ducha Świętego i rozwój ludu Bożego” (Franciszek 2014a, 14-15). Natomiast świętość to nie tylko otwarcie na Boga, lecz także okazanie w niektórych sytuacjach sprzeciwu sumienia, zwłaszcza wobec plotek, szkodzących jakości pracy i relacjom między współpracownikami. W 2017 roku papież zauważył, że zdecydowana większość pracowników dykasterii rzymskich takie cnoty praktykuje (Franciszek 2018a, 34-35).

Na pierwszym miejscu należy postawić wiarę, jednak taką, która powoduje kryzys, bo inaczej sama znajduje się w niebezpieczeństwie (Franciszek 2018a, 38). Dzięki takiemu spojrzeniu na Ewangelię człowiek, także pracownik kurii, może znaleźć się w kryzysie, a z czasem odkryje w nim działanie Ducha Świę-

tego i rodzenie się do nowej rzeczywistości (Franciszek 2020c). Wiara objawia podwójne konsekwencje zmian: czynienie ich zgodnymi z Dobrą Nowiną i zgodnymi ze znakami naszych czasów, by uczynić Kurię bardziej podatną na współpracę z następcą św. Piotra (Franciszek 2017a, 28).

W przemówieniu z 2015 roku, w Roku Miłosierdzia, Franciszek po tym, jak rok wcześniej omówił katalog wad, zaprezentował „katalog niezbędnych cnót» każdego, kto pełni posługę w Kurii i tych, którzy chcą uczynić płodną swoją konsekrację lub służbę Kościołowi” (Franciszek 2016a, 32), układając ich włoskie nazwy w akrostych *misericordia*, czyli miłosierdzie. Dwanaście cnót, czyli według tradycyjnej teologii moralnej trwałych i stałych zdolności potrzebnych w posłudze kurialnej, pozbawionych zarówno nadmiaru, jak i braku, to następujące sprawności: (1) *missionarietà* i *pastoralità* – misyjność i wymiar duszpasterski, które są dwoma skrzydłami unoszącymi duszpasterza; (2) *idoneità* i *sagacità* – zdolność i bystrość, sprzeciwiające się rekomendacjom i łapówkom, czyniącym wszystko „tak, jakby Bóg nie istniał, a potem zostawić wszystko Bogu, tak jakbym ja nie istniał” (Franciszek 2016a, 32); (3) *spiritualità* i *umanità* – duchowość i człowieczeństwo, dzięki którym człowiek odróżnia się od maszyn; choć są one wrodzone, to wymagają trudu rozwoju; (4) *esemplarità* i *fedeltà* – przykładowe postępowanie i wierność, nawiązujące do ewangelicznej zasady bycia wiernym w drobnych i wielkich sprawach (Łk 16,10); (5) *razionalità* i *amabilità* – racjonalność i uprzejmość, pozbawione zbędnej przesady; (6) *innocuità* i *determinazione* – nieszkodliwość i determinacja w dążeniu do działania w imię *salus animarum* (KPK, kan. 1752); (7) *carità* i *verità* – czyli czynienie prawdy z miłością (Ef 4,15); (8) *onestà* i *maturità* – uczciwość i dojrzałość, na których opierają się inne cechy ludzkie; (9) *rispettosità* i *umiltà* – szacunek i pokora względem innych, „dla swej roli, dla przełożonych i podwładnych, spraw, akt, tajemnicy i poufności; ludzi, którzy potrafią uważnie słuchać i uprzejmie mówić” (Franciszek 2016a, 34); (10) *doviziosità* i *attenzione* – bogactwo duchowe i czujność, zwłaszcza w trosce o pokonywanie wad i słabości; (11) *impavidità* i *prontezza* – nieustraszonność i ochotność, jak u biblijnych postaci Daniela, Dawida, Abrahama i Maryi, nieustraszonych wobec utrapień życia i gotowych do działania; (12) *affidabilità* i *sobrietà* – niezawodność i wstrzemięźliwość, czyli cechy człowieka, który umie „wywiązywać się z obowiązków poważnie i rzetelnie, kiedy jest obserwowany, a zwłaszcza, gdy jest sam” (Franciszek 2016a, 34). W ten sposób, zdaniem papieża z Argentyny, miłosierdzie może być jednym z kluczy, otwierających owocne działanie w strukturach rządzenia w Kościele, w którym należy praktykować „nowy styl życia”, oparty przede wszystkim na wstrzemięźliwości.

Wrażliwość moralna na potrzeby człowieka rozumianego integralnie jako osoba stała u podstaw powołania 17 sierpnia 2016 roku Dykasterii ds. Inte-

gralnego Rozwoju Człowieka (Wojciechowski 2017). Był to znaczący krok na drodze humanizacji działań Kurii Rzymskiej, by poprzez zwracanie uwagi na obecne kwestie społeczne, jak np. migracja, wojny, prześladowania, budzić sumienia i budować nową rodzinę ludzką, związaną węzłami braterstwa. Dlatego kolejnym czynnikiem wprawiającym w ruch reformę ma być człowieczeństwo, które „wzywa, stawia wyzwanie i prowokuje, to znaczy wzywa do wyjścia na zewnątrz i nie lękania się zmian” (Franciszek 2019b). Ten nowy humanizm wyraża się w konkretnych cnotach, których inny katalog wymienił Franciszek w przemówieniu z 2016 roku, kiedy zauważył, że delikatny proces reformy Kurii wymaga: wierności, ciągłego rozeznawania, uważnego słuchania, wytrwałego działania, pozytywnego milczenia, stanowczych decyzji i modlitwy, pokory i dalekowzroczności, a także bezwarunkowego posłuszeństwa (Franciszek 2017a, 29).

Praca w biurze domaga się wrażliwości na cierpienie, spowodowane nadużyciami i niewiernością, określonymi jako „przestępstwa sprzeniewierzenia”. Omawiając te sytuacje w przemówieniu z 21 grudnia 2018 roku, Franciszek przywołał postać króla Dawida, który – choć namaszczonego przez Pana (1 Sm 16,3) – popełnił potrójny grzech nadużyć: seksualnego, władzy i sumienia. Mimo to kontynuował swoją misję, próbując jedynie zachować swój fałszywy wizerunek. Papież zauważył, że także w naszych czasach wielu duchownych dopuszcza się obrzydliwości i „dalej sprawują swoją posługę, jakby nic się nie stało; nie boją się Boga ani Jego sądu, ale boją się, że zostaną wykryci i zdemaskowani”, zaś „za swoją bezgraniczną uprzejmością, nienaganną pracowitością i anielską twarzą bezwstydnie ukrywają okrutnego wilka gotowego pożreć niewinne dusze” (Franciszek 2019a, 34-35). Receptą na walkę z tymi grzechami jest osądzanie przeszłości zgodnie z hermeneutyką przeszłości, ale też jasne stawianie tamy popełnionemu złu. Zadaniem kurialistów jest więc stawianie się nowymi Natanami, pomagającymi zrozumieć powagę grzechu konkretnym osobom, podejmującymi niełatwe zadanie „rozpoznania przypadków prawdziwych, odróżniając je od fałszywych, oskarżeń od oszczerstw, urazów od insynuacji, pogłosek od zniesławienia” (Franciszek 2019a, 35). Owocem tej papieskiej determinacji było powołanie w 2014 roku Papieskiej Komisji ds. Ochrony Nieletnich, oddzielnej instytucji kurialnej, zajmującej się problemem nadużyć seksualnych, nadużyć władzy oraz wobec osób bezradnych. Od 2022 roku funkcjonuje ona jako Papieska Komisja ds. Ochrony Nieletnich w strukturze Dykasterii Nauki Wiary (Franciszek 2022a, art. 78).

W kontekście posługi kurialisty papież Franciszek zauważył, że choć wraz z przejściem na emeryturę kończy się sprawowanie danego urzędu, nie przestaje się być kapłanem czy biskupem, gdy można poświęcić więcej czasu na troskę, zwłaszcza o własną duszę (Franciszek 2014a, 14).

5. Walka z chorobami kurialnymi

Specyfiką eklezjologii Franciszka jest postrzeganie Kościoła – w nawiązaniu do myśli św. Pawła (1 Kor 12,12) i encykliki Piusa XII *Mystici corporis Christi* – jako mistycznego Ciała, które jest zbudowane z wielu członków, dlatego każdy organizm tej wspólnoty można analogicznie traktować jako „ciało” (KKK 789, 795). Ożywiającym czynnikiem jest mocna więź z Chrystusem – winnym krzewem (J 15,4-5), dlatego „członek Kurii, który nie żywi się codziennie tym Pokarmem, stanie się biurokratą (formalistą, funkcjonariuszem, zwykłym urzędnikiem): latoroślą, która usycha, powoli umiera i zostaje wyrzucona daleko” (Franciszek 2015a, 38).

W końcu drugiego roku pontyfikatu papież z Argentyny zajął się kwestią katalogu chorób i pokus, zatruwających posługę w dykasteriach kurialnych. Posługując się językiem ojców pustyni, wyróżnił piętnaście niebezpieczeństw grożących tak naprawdę zarówno każdemu wierzącemu, jak i każdej wspólnoty na różnych szczeblach Kościoła. Następca św. Piotra polecił zatem wziąć pod uwagę w rachunku sumienia następujące schorzenia duchowe: (1) poczucie nieśmiertelności, „kompleksu wybraństwa” i narcyzmu; (2) „syndrom Marty”, czyli nadmierny aktywizm, bez właściwego wypoczynku; (3) duchowe i umysłowe „skamienienie”, prowadzące do stania się „maszynami do procedur”, a nie ludźmi Bożymi (Hbr 3,12); (4) nadmierne planowanie i funkcjonalizm, bez otwarcia na świeżość Ducha Świętego; (5) złą koordynację, przez co tworzy się „zgiełkliwa orkiestra” osób niewspółpracujących ze sobą; (6) „duchowy Alzheimer”, objawiający się zapominaniem o działaniu Pana w historii, promujący zaś życie w stanie „absolutnego uzależnienia od swoich poglądów, często będących owocem urojeń”; (7) współzawodnictwo i próżność, „kiedy pozory, kolory szat i insygnia stają się pierwszorzędnym celem życia”, powodując działanie według fałszywego mistycyzmu i fikcyjnego kwietyzmu; (8) egzystencjalną schizofrenię, objawiającą się prowadzeniem podwójnego życia, „pustką duchową, której nie mogą wypełnić dyplomy i tytuły akademickie”, prowadzącą w konsekwencji do porzucania posługi duszpasterskiej i utraty kontaktu z rzeczywistością; (9) obmowę, szemrania i plotki, charakterystyczne dla osób tchórzliwych i obmawiających zaocznie; (10) deifikowanie przełożonych, co w konsekwencji prowadzi do czczenia osób, a nie Boga, oczekiwania podarunków i niestawiania pytania o to, co można komuś dać; (11) obojętność w stosunku do innych, skutkującą brakiem świadczenia pomocy i budowania relacji; (12) grobową minę, czyli sztywność i opryskliwość w kontaktach z innymi, na co antidotum może być przywołana przez papieża modlitwa św. Tomasza Morusa (1478-1535); (13) chorobę gromadzenia, wbrew powiedzeniu, że pogrzebowy „całun nie ma kieszeni”; (14) tworzenie zamkniętych kręgów i wewnątrznie skłóconego królestwa (Łk 11,7); (15) cho-

robę światowej korzyści i ekshibicjonizmu, „kiedy apostoł przemienia swoją posługę we władzę, a swoją władzę w towar, by uzyskać światowe korzyści lub więcej władzy” (Franciszek 2015a, 38-40). Wszystkie one sprzeciwiają się Duchowi Świętemu, będącemu promotorem harmonii. Można je przezwyciężyć poprzez regularną spowiedź i świadomość konsekwencji społecznych grzechów, ponieważ upadek jednego kapłana, jednego członka Kościoła, wyządza szkodę całej wspólnoty (KNSK, 117).

Celem reformy jest zmotywowanie przede wszystkim do odnowy człowieka, nie tylko czynienia ludzi nowymi, dlatego ważne jest stałe nawrócenie i zmiana mentalności, niewystarczające zaś jest ustawiczne kształcenie. Natura ludzka pełna jest jednak różnego rodzaju oporów, które okazują się uzdrawiającymi trudnościami. Franciszek mówi o różnego typu oporach: jawnych, wynikających z dobrej woli; ukrytych, wynikających z postaw konformistycznych; wrogich, wynikających ze złych intencji i trwania w pozorach, tradycjach i formalizmie (Franciszek 2017a, 28-29). Wśród największych przeszkód w pracy stawał ponownie plotki i obmowę (Franciszek 2020c; Nwachukwu 2021).

Innym niebezpieczeństwem jest zdrada zaufania, w konsekwencji zaś wyzyskiwanie Kościoła, zwłaszcza wówczas, gdy kurialiści zostają przeznaczeni do innej pracy i dają się zdemoralizować przez ambicje lub próżność, określając siebie fałszywie „męczennikami systemu niedoinformowanego papieża” (Franciszek 2018a, 34).

Franciszek sporo uwagi poświęcił tematowi niewierności, porzucania misji osoby konsekrowanej i siania przez to kłopotu na polu Kościoła, co może się zdarzyć nawet na najwyższych szczeblach hierarchii. W tym kontekście przywołał słowa św. Augustyna z *Sermo* 73,4: „Również na katedrach biskupich jest dobra pszenica i kłopot; i pośród różnych wspólnot wiernych jest dobra pszenica i jest również kłopot” (Franciszek 2019a, 36). Takie zepsucie duchowe nierzadko związane jest z chciwością pieniądza, której uosobieniem jest postać apostoła Judasza. Wśród mrocznych osobowości jaśnieje jednak wielu ludzi światła, gorliwych pracowników winnicy – jak twierdzi papież Bergoglio – „zapomnianych przez środki masowego przekazu, ale bez których panowałaby ciemność” (Franciszek 2019a, 36).

W sprawie reformy mogą przeszkadzać pokusy stagnacji i skupiania się na przeszłości, gdyż wydaje się ona bardziej atrakcyjna. Postawy te są obce dynamizmowi wiary i moralności chrześcijańskiej, związane są bowiem nierzadko z surowością i brakiem równowagi (Franciszek 2019b).

Wśród wielu chorób, przeszkadzających w prawdziwej zmianie, Franciszek wymienia także klerykalizm, objawiający się w niewłaściwym obrazie Boga, który miałby przemawiać jedynie do wybranych, a pozostali wezwani byłiby tylko do słuchania. Receptą na to może być postawa synodalna, czy-

li styl pracy przede wszystkim Kurii Rzymskiej, jest ona bowiem nie tylko „narzędziem logistycznym i biurokratycznym dla potrzeb Kościoła powszechnego, ale pierwszym organem powołanym do dawania świadectwa, i dlatego zyskuje coraz większy autorytet i skuteczność, gdy osobiście podejmuje wyzwanie nawrócenia synodalnego” (Franciszek 2022b, 13).

6. Odpowiedzialność Kurii za świat – działalność *ad extra*

Kuria Rzymska, choć przede wszystkim ma służyć Kościołowi powszechnemu, to ze swej natury realizuje także zadanie głoszenia Dobrej Nowiny całemu światu, nie tylko ludziom ochrzczonym w Kościele Rzymskokatolickim³. Tę misję Franciszek definiuje jako „prymat diakonalny”, który oparcie znajduje w obrazie znanym od czasów św. Grzegorza Wielkiego, papieża w latach 590-604, noszącego tytuł *Servus servorum Dei*, w czym wyraża się wola naśladowania Chrystusa-Sługi (Flp 2,7). Franciszek odnosi postawę diakona do tych, którzy w Kurii Rzymskiej „działając w imieniu i z upoważnienia papieża «wykonują zadania dla dobra i służby Kościołom»” (KPK, kan. 360; KKKW, kan. 46; Franciszek 2018a, 34), zawsze w komunii z Piotrem i ze wszystkimi współpracownikami. Przywołując starożytny tekst z *Didascalia Apostolorum*, w którym porównano posługę diakonów ze zmysłami człowieka: „niech diakon będzie uszami i ustami biskupa, jego sercem i duszą”, papież z Argentyny stwierdza, że zmysły są łącznikiem człowieka ze światem zewnętrznym, otwierając na inną wrażliwość. W ten sposób można zwalczyć w pracy kurialnej „niezrównoważoną i wypaczoną logikę spisków i małych kręgów, które stanowią w istocie – mimo wszelkich swych usprawiedliwień i dobrych intencji – nowotwór, który prowadzi do autoreferencyjności” (Franciszek 2018a, 34). W ciele kurii jej członkowie powinni mieć „zmysły instytucjonalne”, działając zawsze w imieniu i z upoważnienia ojca świętego.

Rozwijając temat zmysłów, Franciszek użył obrazu anteny. Z jednej strony w pracy kurialnej chodzi o „nadawanie”, czyli wierne przekazywanie dalej woli papieża i przełożonych, naturalne *idem sentire* (Benedykt XVI 2012, 38), ale także „odbieranie”, oznaczające zbieranie z całego Kościoła i świata „petycji, pytań, prośb, wołań, radości i łez”, by przekazać je biskupowi Rzymu, w czym najpełniej wyraża się synodalny charakter misji kurialnej (Franciszek 2018a, 35).

W relacjach *ad extra* nauczanie papieskie nakierowuje kurialistów na kształtowanie postaw uczciwości, kompetencji i wierności. Dyplomacja waty-

³ Potwierdzeniem tego było mianowanie 15 października 2018 roku substytutem w Sekretariacie Stanu abpa Edgara Peñę Parre, Wenezuelczyka.

kańska ma być „wolna od jakiegokolwiek interesu doczesnego czy materialnego” (Franciszek 2018a, 35).

Istotny jest także aspekt ekumenizmu i dialogu międzyreligijnego, które są ważnym wezwaniem moralnym naszych czasów. Z jednej strony Franciszek docenia ogromną wartość relacji Rzymu ze Wschodem, bo „Kościół rzymski nie byłby naprawdę katolickim bez bezcennych skarbów Kościołów Wschodnich i bez heroicznego świadectwa tak wielu naszych braci i sióstr obrządków wschodnich, którzy oczyszczają Kościół akceptując męczeństwo i oddając swe życie, aby nie zaprzecić się Chrystusa” (Franciszek 2018a, 37), z drugiej zaś należy okazywać braterstwo w rozwiązywaniu wszystkich spraw, zwłaszcza w niwelowaniu różnic i uprzedzeń, przekształcaniu rywalizacji w konstruktywną współpracę (Kobyliński 2017; Kućko 2020a; 2020b), gdyż brak kultury spotkania prowadzi do „barbarzyństwa konfliktu”. Prawdziwy dialog ma mieć oparcie w trzech wymiarach: obowiązku zachowania tożsamości, odwadze inności i szczerości intencji działania (Franciszek 2018a, 37). Tematy te towarzyszą pontyfikatowi Franciszka od początku, szczególnie po międzynarodowej konferencji w sprawie pokoju w Kairze w 2017 roku (Franciszek 2017b, 5-7).

Bardzo istotnym aspektem misji w świecie jest komunikacja – stąd utworzenie 27 czerwca 2015 roku oddzielnej Dykasterii ds. Komunikacji, ponieważ „nie chodzi już tylko o «używanie» narzędzi komunikacji, ale o życie w kulturze głęboko skomputeryzowanej, która ma bardzo mocny wpływ na pojęcie czasu i przestrzeni, na postrzeganie siebie, innych i świata, na sposób komunikowania, uczenia się, zdobywania informacji, nawiązywania relacji z innymi” (Franciszek 2019b). Nie wystarczy w głoszeniu posiadanie prawdziwych treści, istotne jest bowiem to, w jaki sposób i z jaką szybkością trafia one do zanurzonych w sieciach odbiorców.

7. Lektury duchowe dla kurialistów

W ostatnich latach papieskie spotkania z kurialistami kończyły się przekazaniem prezentów książkowych, będących znaczącymi lekturami do refleksji moralnej. W ten sposób papież jasno dawał do zrozumienia, że pracy w kurii musi towarzyszyć głębokie życie duchowe.

W 2016 roku, za namową kard. Waltera Brandmüllera, papież przekazał książkę Claudia Acquavivy (1543-1615), piątego generała jezuitów, zatytułowaną *Industriae pro superioribus ejusdem Societatis ad curandos animae morbos*, na temat chorób duszy (Acquaviva 2016; Franciszek 2017a, 33).

W czasie spotkania w 2017 roku kurialiści otrzymali dwie publikacje: włoskie tłumaczenie dzieła o Marii Eugeniusza od Dzieciątka Jezus *Je veux voir Dieu* [*Chcę widzieć Boga*] oraz *La festa del perdono* [*Święto przebaczenia*]

– owoc Roku Jubileuszowego Miłosierdzia (Maria Eugenio di Gesù Bambino 2009; Penitenzieria Apostolica 2017; Franciszek 2018a, 38).

W grudniu 2018 roku ojciec święty przekazał kurialistom klasyczne dzieło, będące – jego zdaniem – kompendium cnót, koniecznych do reformy osobistej i reformy Kościoła – wydany na nowo podręcznik sulpicjańskiego kapłana Adolfa Tanquereya (1854-1932) *Compendio di teologia ascetica e mistica* (Tanquerey 2018; Franciszek 2019a, 37).

Kolejnymi lekturami duchowymi w 2019 roku były publikacje: wywiad z Franciszkiem *Senza di Lui non possiamo far nulla* (Franciszek 2019c) oraz rekolekcje wygłoszone dla kapłanów przez Luigiego M. Epicoca (Epicoco 2019).

W czasie pandemii w 2020 roku kurialiści otrzymali kolejne dwie pozycje do lepszego kształtowania życia duchowego: biografię św. Karola de Foucaulda nazwanego przez papieża „mistrzem kryzysu” autorstwa Bernarda Ardura oraz książkę *Olotropia. I verbi della familiarità cristiana [Olotropia. Czasowniki chrześcijańskiej rodzinności]* (Corini 2020; Francesco 2020c).

W 2021 roku kurialiści zostali obdarowani przez papieża kolejnymi trzema dziełami duchowymi: książką o nowych zjawiskach społecznych i ich wpływie na duszpasterstwo pt. *Convertire Peter Pan [Nawrócić Piotrusia Pana]* (Matteo 2021), *La pietra scartata [Kamień odrzucony]* z refleksją o istocie zbawienia (Epicoco 2021) oraz publikację jednego z nuncjuszy apostolskich na temat plotkarstwa, powodującego „roztapianie się tożsamości” (Nwachukwu 2021; Francesco 2022b, 15).

Zakończenie

Głównym celem artykułu było zaprezentowanie aspektów moralnych reformy Kurii Rzymskiej, zaprezentowanych przez papieża Franciszka podczas jego dziewięciu przemówień w latach 2013-2021 w czasie spotkań bożonarodzeniowych z kurialistami. Szczegółowa analiza tekstów, źródeł papieskich inspiracji i sekwencji wydarzeń w Kościele pozwoliła na jasne uchwycenie istoty reformy, polegającej nie tyle na przemianie struktur i urzędów, zmianach personalnych i analizach finansowych, lecz przede wszystkim na odczytaniu na nowo odpowiedzialności Kurii Rzymskiej za ewangelizację w świecie współczesnym. Opierając się na tekstach biblijnych i tradycji moralnej Kościoła, Franciszek bardziej skupia się na wynikających z nich imperatywach, w mniejszym stopniu natomiast formułuje ich podstawy teologiczne.

W świetle tych papieskich wystąpień bardziej zrozumiały wydaje się przekaz opublikowanej w 2022 roku Konstytucji apostolskiej *Praedicate Evangelium*, w której „misyjne nawrócenie Kościoła” (Franciszek 2022a, 2) jest okazją do uznania wagi reformy wewnętrznej, pozwalającej odkryć „«paradygmat

duchowości zbiorowej», wyrażony w «starożytnej historii Dobrego Samarytana»” (Franciszek 2022a, 11).

W artykule przedstawione zostały moralne wymiary tak rozumianej reformy, przede wszystkim wartość wrażliwości etycznej pracownika kurii i potrzeba praktykowania określonych cnót, konieczność walki z różnymi problemami i „chorobami” w pracy kurialnej, a także odpowiedzialność Kurii Rzymskiej za sam Kościół oraz za rzeczywistość *ad extra*. Przywołane zostały także lektury duchowe, podarowane przez papieża rzymskim kurialistom, w których można dostrzec potrzebę stałej formacji serca w tej trudnej, wymagającej, a jednocześnie zaszczytnej posłudze biskupowi Rzymu. W tym sensie wykazane zostało, że – jak twierdzi Franciszek – nie chodzi o reformę rozumianą jako cel sam w sobie, ale opracowanie środka do dawania z mocą świadectwa wiary chrześcijańskiej i skutecznego ewangelizowania, w duchu dialogu i braterstwa, co wyrażają zapisy i duch prawa Konstytucji *Praedicate Evangelium*.

Wykaz skrótów

- KKK – *Katechizm Kościoła katolickiego*
 KKKW – *Kodeks kanonów Kościołów Wschodnich*
 KNSK – *Kompendium nauki społecznej Kościoła*
 KPK – *Codex iuris canonici. Kodeks prawa kanonicznego*

BIBLIOGRAFIA

- Acquaviva, Claudio. 2016. *Accorgimenti per curare le malattie dell'anima*, tłum. Giuliano Raffo. Milano: Paoline.
- Benedykt XVI. 2012. Papież liczy na waszą pomoc. Przemówienie do Papieskiej Akademii Kościelnej kształcącej dyplomatów Stolicy Apostolskiej. *L'Osservatore Romano*, 7-8, 38-39.
- Cappello, Hugo H. 2018. El papa Francisco y la reforma de la Curia Romana. *Anuario Argentino de Derecho Canónico*, 24, 183-200.
- Ciprotti, Pio. 2019². Curia. In: *Dizionario di teologia morale*, red. Francesco Roberti, Pietro Palazzini, 496-497. Proceno: Edizioni Fdif srls.
- Codex iuris canonici. Kodeks prawa kanonicznego*. 2022. Poznań: Pallottinum.
- Corini, Gabriele Maria. 2020. *Olotropia. I verbi della familiarità cristiana. L'umano rivelato in un momento che cambia*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Dante Alighieri. 1984. *Boska Komedia*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Epicoco, Luigi Maria. 2019. *Qualcuno a cui guardare. Per una spiritualità della testimonianza*. Roma: Città nuova.
- Epicoco, Luigi Maria. 2021. *La pietra scartata. Quando i dimenticati si salvano*. Cinisello Balsamo: San Paolo.
- Ferrari, Franco. 2020. *Francesco il Papa della riforma. La conversione non può lasciare le cose come stanno*. Milano: Paoline.

- Franciszek. 2014a. Służba Kościołowi powszechnemu i Kościołom partykularnym. Spotkanie z Kurią Rzymską. *L'Osservatore Romano*, 2, 14-15.
- Franciszek. 2014b. *Adhortacja apostołska „Evangelii gaudium” o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*. Poznań: Pallottinum.
- Franciszek. 2015a. Rachunek sumienia. Przemówienie do członków Kurii Rzymskiej. *L'Osservatore Romano*, 1, 38-42.
- Franciszek. 2015b. *Encyklika „Laudato si'” poświęcona trosce o wspólny dom*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Franciszek. 2016a. Katalog koniecznych cnót. Przemówienie do Kurii Rzymskiej. *L'Osservatore Romano*, 1, 31-35.
- Franciszek. 2016b. *Messaggio del Santo Padre Francesco, a firma del cardinale Segretario di Stato Pietro Parolin, in occasione del XXXVII Meeting per l'amicizia fra i popoli (Rimini, 19-25 agosto 2016)*. Dostęp: 10.07.2022. https://www.vatican.va/content/francesco/it/messages/pont-messages/2016/documents/papa-francesco_20160819_messaggio-meeting-amicizia-popoli.html.
- Franciszek. 2017a. Logika reformy. Przemówienie do członków Kurii Rzymskiej. *L'Osservatore Romano*, 1, 26-36.
- Franciszek. 2017b. „Nie” dla nienawiści w imię Boga. Przemówienie do uczestników międzynarodowej konferencji w sprawie pokoju w Al-Azhar. *L'Osservatore Romano*, 5, 5-7.
- Franciszek. 2018a. Wiara, która angażuje serce, duszę i ducha. Przemówienie do Kurii Rzymskiej 21 grudnia 2017 r. *L'Osservatore Romano*, 1, 33-39.
- Franciszek. 2018b. *Konstytucja apostołska „Veritatis gaudium” o uniwersytetach i wydziałach kościelnych. Zarządzenia wykonawcze Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej dla wiernej realizacji konstytucji apostołskiej „Veritatis gaudium”*. Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej Biblos.
- Franciszek. 2019a. Kościół nigdy nie będzie próbował ukryć ani bagatelizować żadnego przypadku nadużyć. Przemówienie do członków Kurii Rzymskiej. *L'Osservatore Romano*, 1, 32-37.
- Franciszek. 2019b. *Przemówienie Ojca Świętego Franciszka do Kurii Rzymskiej z okazji składania życzeń bożonarodzeniowych*. Dostęp: 10.07.2022. https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2019/december/documents/papa-francesco_20191221_curia-romana.html.
- Franciszek. 2019c. *Senza di Lui non possiamo far nulla. Essere missionari oggi nel mondo*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Franciszek. 2020b. *Encyklika „Fratelli tutti” o braterstwie i przyjaźni*. Poznań: Pallottinum.
- Franciszek. 2020c. *Przemówienie do Kurii rzymskiej z okazji życzeń bożonarodzeniowych 2020 r*. Dostęp: 10.07.2022. https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2020/december/documents/papa-francesco_20201221_curia-romana.html.
- Franciszek. 2022a. *Konstytucja apostołska „Praedicate Evangelium” o Kurii Rzymskiej i jej służbie Kościołowi w świecie*. Dostęp: 10.07.2022. <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost-constitutions/documents/20220319-costituzione-ap-praedicate-evangelium.html>.
- Franciszek. 2022b. Uczestnictwo, misja i komunია to cechy charakterystyczne Kościoła pokornego. Przemówienie do Kurii Rzymskiej. *L'Osservatore Romano*, 1, 10-15.
- Ghirlanda, Gianfranco. 2022. La Costituzione apostolica „Praedicate Evangelium” sulla Curia Romana. *La Civiltà Cattolica*, 4123, 41-56.
- Jan Paweł II. 1988. *Costituzione apostolica „Pastor Bonus” sulla Curia Romana*. Città del Vaticano: LEV.
- Katechizm Kościoła katolickiego*. 2002. Poznań: Pallottinum.
- Kobyliński, Andrzej. 2017. Is Pentecostalization the New Reformation? The Causes and Consequences of the Contemporary Pentecostalization of Christianity. *Przegląd Religioznawczy – The Religious Studies Review*, 4(266), 105-116.
- Kodeks kanonów Kościołów Wschodnich*. 1990. Lublin: Gaudium.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa. 2020. *Instrukcja „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła”*. Wrocław: TUM.

- Kopiec, Maksym Adam. 2020. La missionarietà della Chiesa nell'enciclica „Redemptoris missio” di Giovanni Paolo II di fronte alle voci del Sinodo Amazzonico. *Teologia w Polsce*, 14(1), 103-142. DOI: 10.31743/twp.2020.14.1.06.
- Kućko, Wojciech. 2020a. Braterstwo w nauczaniu papieża Franciszka. *Collectanea Theologica*, 90(3), 123-162. DOI: 10.21697/ct.2020.90.3.06.
- Kućko, Wojciech. 2020b. Wyzwania etyczne „teologii dobrobytu” w świetle nauczania papieża Franciszka. *Studia Nauk Teologicznych PAN*, 15, 53-71. DOI: 10.31743/snt.8796.
- Maradiaga, Rodríguez Óscar Andrés. 2022. „Praedicate Evangelium”. *Una nueva curia para un tiempo nuevo. Una conversacion con Fernando Prado*. Madrid: Publicaciones Claretinas.
- Maria Eugenio di Gesù Bambino. 2009. *Voglio vedere Dio*, ed. it. a cura dell'Istituto Nostra Signora della Vita. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. Tłum. pol.: Maria Eugeniusz od Dzieciątka Jezus. 1998. *Chcę widzieć Boga*, tłum. Walerian Ryszka. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych.
- Matteo, Armando. 2021. *Convertire Peter Pan. Sul destino della fede in questa società dell'eterna giovinezza*. Milano: Ancora.
- Montini, Giovanni Battista. 1997. *Discorsi e scritti milanesi 1954-1963*, t. 3: 1958-1960. Brescia: Istituto Paolo VI.
- Nwachukwu, Fortunatus. 2021. *Parola abusata. Il „chiacchiericcio” nell'insegnamento di Papa Francesco*. b.m.w.
- O'Collins, Gerald. 2018. La riforma della Curia Romana: I „collaboratori” apostolici. *La Civiltà Cattolica*, 4027, 3-17.
- Papieska Komisja ds. Ochrony Nieletnich. 2022. Dostęp: 10.07.2022. <https://www.tutelaminorum.org>.
- Papieska Rada Iustitia et Pax. 2005. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce: Jedność.
- Paweł VI. 2001. *Adhortacja apostolska „Evangelii nuntiandi” papieża Pawła VI o ewangelizacji w świecie współczesnym*. Wrocław: TUM
- Penitenziera Apostolica. 2017. *La festa del perdono con Papa Francesco. Sussidio per la confessione e le indulgenze*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana. Tłum. pol: Penitencjaria Apostolska. 2019. *Święto przebaczenia z papieżem Franciszkiem. Pomoce duszpasterskie dotyczące spowiedzi i odpustów z nauczaniem papieża Franciszka*, red. Robert Leżohupski, tłum. Magdalena Jagiełło. Niepokalanów: Wydawnictwo Ojców Franciszkanów.
- Semeraro, Marcello. 2016. La riforma di Papa Francesco. *Il Regno*, 51(1240), 433-441.
- Settore adulti di AC. 2002. *Nuovi stili di vita nel tempo della globalizzazione*. Roma: Fondazione Apostolicam Actuositatem.
- Suhard, Emmanuel. 1947. *Essor ou déclin de l'Église*, Paris: Impr. de Lahure.
- Sztafrowski, Edward. 1990. Kuria Rzymska Jana Pawła II. *Prawo Kanoniczne*, 33(1-2), 21-81.
- Tanquerey, Adolphe. 2018. *Compendio di teologia ascetica e mistica*, trad. rivista di Filippo Trucco e Luigi Giunta. Cinisello Balsamo: San Paolo. Tłum. pol.: Tanquerey, Adolf. 2003. *Zarys teologii ascetycznej i mistycznej*, t. 1-2, tłum. Piotr Mańkowski. Warszawa: Te Deum Wydawnictwo Tradycji Katolickiej.
- Tomaszewski, Jarosław. 2015. Ruch Oksfordzki ponad epokami. Przeczucie wiarygodności katolickiej od Newmana po Ratzingera. *Christianitas*, 60-61, 191-208.
- Wojciechowski, Grzegorz. 2017. Struktura i kompetencje Dykasterii ds. Integralnego Rozwoju Człowieka. *Studia Prawnicze KUL*, 4, 205-218. DOI: 10.31743/sp.300.
- Viana, Antonio. 2016. Elementos de la futura reforma de la curia romana prevista por el papa Francisco. *Ius Canonicum*, 56, 271-299. DOI: 10.15581/016.111.271-299.

WOJCIECH KUĆKO – ks., dr nauk teologicznych w zakresie teologii moralnej, pracownik badawczo-dydaktyczny Wydziału Studiów nad Rodziną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.